

สรุปการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นบทสรุปการวิจัยทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย ความมุ่งหมายของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย และผลของการวิจัย ในตอนท้ายบทจะอภิปรายและให้ข้อเสนอแนะบางประการ เกี่ยวกับการวิจัยนี้ทั้งหมด

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพื้นฐานและประสบการณ์ของหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนประถมศึกษา
2. เพื่อศึกษามโนทัศน์ของหัวหน้าหมวดวิชาโรงเรียนประถมศึกษา
3. เพื่อศึกษามโนทัศน์และอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ของหัวหน้าหมวดวิชาโรงเรียนประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในโครงการวิจัยเป็นครูใหญ่ และหัวหน้าหมวดวิชาโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด จังหวัดพระนครและธนบุรี จำนวนทั้งสิ้น 57 โรงเรียน เป็นโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 36 โรงเรียน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด 21 โรงเรียน หัวหน้าหมวดวิชาทั้งสิ้น 289 คน สังกัดกรมสามัญศึกษา 203 คน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด 86 คน ครูใหญ่รวมทั้งสิ้น 57 คน สังกัดกรมสามัญศึกษา 36 คน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด 21 คน

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนแรกเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดชอบของหัวหน้าหมวดวิชา และตอนที่ 3 เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงงานของหัวหน้าหมวดวิชา ลักษณะแบบสอบถามในตอนที่ 1 และ 3 เป็นแบบเปิดโอกาสให้ตอบโดยเสรี (Open end) และในตอนที่ 2 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale)

แบบสอบถามที่สร้างขึ้น ผู้วิจัยได้นำไปทดสอบกับครูใหญ่และหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียน 5 แห่ง จำนวน 34 คน เป็นครูใหญ่ 5 คน หัวหน้าหมวดวิชา 29 คน หลังจากนั้นได้นำมาแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ และวิเคราะห์ข้อปรากฏว่าในตอนที่ 2 บทบาทของแบบสอบถามก่อนทดสอบ 92 ข้อ เมื่อคัดเลือกลงแล้วเหลือ 72 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 75

การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามความตนเอง จำนวนแบบสอบถามที่แจก 346 ฉบับ ได้รับคืน 332 ฉบับ (95.95 %) ได้รับคืนจากครูใหญ่ 55 คน คิดเป็นร้อยละ 96.49 หัวหน้าหมวดวิชา ได้รับคืน 277 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.85

การวิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 1 ใช้วิธีหาค่าร้อยละและเปรียบเทียบสถานภาพของหัวหน้าหมวดวิชาและของครูใหญ่ โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยเสนอข้อมูลเป็นตาราง

ในตอนที่ 2 เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่หัวหน้าหมวดวิชา เสนอเป็นตารางโดยแสดงการร้อยละ และทดสอบความแตกต่างของความคิดเห็นระหว่างหัวหน้าหมวดและครูใหญ่ โดยใช้ค่าไคสแควร์

ในตอนที่ 3 เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงงานของหัวหน้าหมวดวิชา เสนอข้อมูลเป็นตารางแสดงจำนวนร้อยละและเรียงอันดับความสำคัญของปัญหาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นฐานประสบการณ์ของหัวหน้าหมวดวิชา บทบาทของหัวหน้าหมวดวิชา และการศึกษามัธยมศึกษา อุปสรรค และข้อคิดเห็นในการปฏิบัติงานของหัวหน้าหมวดวิชา พอสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

ก. พื้นฐานและประสบการณ์ของหัวหน้าหมวดวิชา

1. ระยะเวลาของการทำงาน

การทำงานในหน้าที่หัวหน้าหมวดวิชาของครูทั้งที่ตั้งกติกกรมสามัญศึกษา และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนมากมีระยะเวลาระหว่าง 1 - 3 ปี ส่วนระยะเวลาที่ทำหน้าที่ครูใหญ่ โดยเฉลี่ยแล้ว ครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมการบริหารส่วนจังหวัด ดำรงตำแหน่งนี้นานกว่าครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมสามัญศึกษา คือระยะเวลาโดยเฉลี่ยของครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมการบริหารส่วนจังหวัดเท่ากับ 12 ปี และของครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมสามัญศึกษาเท่ากับ 9 ปี

2. อายุ

เกี่ยวกับอายุของหัวหน้าหมวดวิชา โดยเฉลี่ยแล้วหัวหน้าหมวดวิชาทั้งสองสังกัดมีอายุใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 34 ปี เมื่อพิจารณาอายุของครูใหญ่ ปรากฏว่าอายุของครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมการบริหารส่วนจังหวัดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 44 ปี และของครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมสามัญศึกษาเท่ากับ 42 ปี

3. วุฒิ

ในการวิเคราะห์วุฒิของหัวหน้าหมวดวิชาและของครูใหญ่ ปรากฏว่าวุฒิทางการศึกษาสูงสุดของครูใหญ่ คือ ปริญญาโท และวุฒิต่ำสุดคือ ประกาศนียบัตรทางการศึกษา ส่วนวุฒิของหัวหน้าหมวดวิชาสูงสุดคือ ปริญญาตรี และต่ำสุดคือ ประกาศนียบัตรทางการศึกษา

ครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมสามัญศึกษา ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 54.28 ที่มีวุฒิปริญญาตรี สำหรับครูใหญ่ที่ตั้งกติกกรมการบริหารส่วนจังหวัดที่มีวุฒิปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 30.00 และอีกร้อยละ 35.00 มีวุฒินุปริญญา ที่เหลือเป็นผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรทางการศึกษา และมีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับปริญญาโท

สำหรับครูหัวหน้าหมวดวิชาทั้งที่สังกัดกรมสามัญศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนมากได้รับอนุญาตทางการศึกษา

4. จำนวนชั่วโมงที่ทำการสอน

ผลจากการวิเคราะห์ชั่วโมงที่ทำการสอนของหัวหน้าหมวดวิชา ปรากฏว่าครูที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด สอนโดยเฉลี่ย 22 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ และชั่วโมงที่ทำการสอนของครูที่สังกัดกรมสามัญศึกษา เท่ากับ 19 ชั่วโมง โดยเฉลี่ย แสดงให้เห็นว่าครูหัวหน้าหมวดวิชาที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีจำนวนชั่วโมงสอนมากกว่าครูที่สังกัดกรมสามัญศึกษา

5. วิชาที่เข้ารับการอบรม

ในการเข้ารับการอบรมปรากฏว่า วิชาที่หัวหน้าหมวดวิชาเข้าอบรมมากที่สุดคือ วิชาสอนวิชาเฉพาะ รองลงมาได้แก่วิชาการบริหารโรงเรียน ส่วนวิชาที่ครูใหญ่เข้ารับการอบรมมากที่สุดคือ การบริหารโรงเรียน รองลงมาได้แก่ วิชาลูกเสือหรืออนุชาด วิชาสอนวิชาเฉพาะ และการวัดผล

ข. บทบาทของหัวหน้าหมวดวิชา

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงของหัวหน้าหมวดวิชา ในโรงเรียนประถมศึกษานี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่ ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด และทดสอบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชากับครูใหญ่ โดยใช้ค่าไคสแควร์ ความขัดแย้งและความสอดคล้องกันระหว่างความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่ ตลอดจนผลการปฏิบัติงานของหัวหน้าหมวดวิชา สรุปได้ดังรายละเอียดในตารางที่ 35

ตารางที่ 35

สรุปความคิดเห็นของหัวหน้ามหาวิทยาลัยและของครูใหญ่ เกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้ามหาวิทยาลัย

ลักษณะงาน	จำนวน บทบาท	จำนวนบทบาทที่ซัดแย้งกัน		จำนวนบทบาทที่สอดคล้องกัน		ความคิดเห็นโดยเฉลี่ย	
		ครูกรมสามัญฯ	ครูองค์การฯ	ครูกรมสามัญฯ	ครูองค์การฯ	ครูกรมสามัญฯ	ครูองค์การฯ
1. การเตรียมการก่อนเปิดภาคเรียน	7	1	1	6	6	พอใช้	พอใช้
2. งานคานานิเทศการสอน	8	-	-	8	8	ไม่ดี	ไม่ดี
3. การควบคุมการสอน	3	-	-	3	3	พอใช้	พอใช้
4. การจัดหาอุปกรณ์และการให้บริการ	12	2	-	10	12	พอใช้	ไม่ดี
5. การอบรม แนะนำและส่งเสริม การเรียนของนักเรียน	9	3	-	6	9	ไม่ดี	พอใช้
6. การวัดผลนักเรียน	10	-	1	10	9	ดี	พอใช้
7. งานด้านวิชาการ	6	-	1	6	5	พอใช้	พอใช้
8. การประเมินผลครู	4	2	-	2	4	ไม่ดี	ไม่ดี
9. การส่งเสริมครูในมหาวิทยาลัย	4	1	-	3	4	พอใช้	ไม่ดี
10. การบริหารงานบุคคล	9	-	3	9	6	พอใช้	พอใช้
รวมทั้งสิ้น	72	9	6	63	66	พอใช้ ⁺	พอใช้ ⁻

หมายเหตุ : ดี = ปฏิบัติ, 75 - 100 %

ไม่ดี = ปฏิบัติต่ำกว่า 50 %

พอใช้ = ปฏิบัติ 50 - 74 %

[พอใช้⁺ = ปฏิบัติสูงกว่า 60 %
พอใช้⁻ = ปฏิบัติต่ำกว่า 60 %]

จากตารางที่ 35 พอดีสรุปความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่ เกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชา ได้ดังนี้

1. การเตรียมการก่อนเปิดภาคเรียน

ความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่เกี่ยวกับงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชา โดยสรุปแล้วไม่แตกต่างกัน เท่าที่ความรับผิดชอบในด้านนี้ 7 ประการ มีเพียง 1 ประการเท่านั้น ที่หัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่ทั้ง 2 สังกัด คือ สังกัดกรมสามัญศึกษากับสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด เห็นขัดแย้งกัน ที่เหลืออีก 6 ประการนั้น ทั้ง 2 ฝ่าย มีความเห็นสอดคล้องกัน และการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาทั้ง 2 สังกัด อยู่ในเกณฑ์ "พอใช้"

2. งานคานานิเทศการสอน

หัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่ทั้ง 2 สังกัด มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันเกี่ยวกับการปฏิบัติงานคานานิเทศการสอน ทั้ง 8 ประการ ของหัวหน้าหมวดวิชา และการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาทั้ง 2 สังกัด อยู่ในเกณฑ์ "ไม่ดี" แสดงว่า หัวหน้าหมวดวิชาจะต้องปรับปรุงการปฏิบัติงานคานานิเทศให้ดียิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน

3. การควบคุมการสอน

เท่าที่ความรับผิดชอบด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาทั้ง 3 ประการ ปรากฏว่าหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่ ทั้ง 2 สังกัด ต่างเห็นสอดคล้องกันทุกประการ และการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาทั้ง 2 สังกัด อยู่ในเกณฑ์ "พอใช้"

4. การจัดหาอุปกรณ์และการให้บริการ

ความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาทั้งของครูใหญ่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านการจัดหาอุปกรณ์ และการให้บริการของหัวหน้าหมวดวิชา 12 ประการ ปรากฏว่า หัวหน้าหมวดวิชาทั้งครูใหญ่โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษามีความเห็นขัดแย้งกันเพียง 2 ประการ ส่วนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดไม่ขัดแย้งกันเลย ผลการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา อยู่ในเกณฑ์ "พอใช้" ส่วนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นอยู่ในเกณฑ์ "ไม่ดี" แสดงว่า จะต้องมีการปรับปรุงการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาอีก

5. การอบรม แนวแนว และส่งเสริมการเรียนของนักเรียน

หน้าที่ความรับผิดชอบด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาที่ต่ำกว่าคือมี 9 ประการ ปรากฏว่า หัวหน้าหมวดวิชาที่ครูใหญ่โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเห็นขัดแย้งกัน 3 ประการ ส่วนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น เห็นสอดคล้องตรงกันหมดทุกประการ การปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาสังกัดกรมสามัญศึกษาอยู่ในเกณฑ์ "ไม่ดี" ยังจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานด้านนี้ อีก ส่วนหัวหน้าหมวดวิชาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ปฏิบัติงานด้านนี้อยู่ในเกณฑ์ "พอใช้"

6. การวัดผลนักเรียน

หัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีความเห็นขัดแย้งกันเกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาเพียง 1 ประการ ในจำนวนทั้งสิ้น 10 ประการ ส่วนสังกัดกรมสามัญศึกษานั้น ความเห็นของหัวหน้าหมวดและครูใหญ่สอดคล้องกันทุกข้อ การปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาสังกัดกรมสามัญศึกษาอยู่ในเกณฑ์ "ดี" ซึ่งเป็นงานเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ปฏิบัติได้ในเกณฑ์นี้ ส่วนโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ปฏิบัติได้ในเกณฑ์ "พอใช้"

7. งานด้านวิชาการ

งานด้านนี้เพียง 1 ประการ ใน 6 ประการ ที่หัวหน้าหมวดวิชาที่ครูใหญ่โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดเห็นขัดแย้งกัน ส่วนโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เห็นสอดคล้องกันหมดทุกประการ ผลการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดทั้ง 2 สังกัด อยู่ในเกณฑ์ "พอใช้"

8. การประเมินผลครู

หัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเห็นขัดแย้งกัน 2 ประการใน 4 ประการ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชา ส่วนโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น ความเห็นไม่ขัดแย้งกัน อนึ่ง การปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนทั้ง 2 สังกัด อยู่ในเกณฑ์ "ไม่ดี" คือปฏิบัติต่ำกว่า 50 % ซึ่งจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกันอีก

9. การส่งเสริมครูในหมวดวิชา

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่โรงเรียนสังกัด

กรมสามัญศึกษา มีความเห็นขัดแย้งกันเพียง 1 ประการ ใน 4 ประการ ส่วนโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ปรากฏว่าไม่ขัดแย้งกันเลย และผลการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา อยู่ในเกณฑ์ "พอใช้" ซึ่งจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

10. การบริหารงานบุคคล

บทบาทการบริหารงานบุคคลของหัวหน้าหมวดวิชาปรากฏว่า ความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีความเห็นขัดแย้งกัน 3 ประการ ใน 9 ประการ ส่วนโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา มีความเห็นสอดคล้องกันหมด เมื่อพิจารณาผลการปฏิบัติงานด้านนี้ของหัวหน้าหมวดวิชาอยู่ในเกณฑ์ "พอใช้" ทั้ง 2 สังกัด

สรุปแล้ว ความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่เกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชา 72 ประการ หัวหน้าหมวดวิชากับครูใหญ่โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษามีความเห็นขัดแย้งกันเพียง 9 ประการ ส่วนโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีความเห็นขัดแย้งกัน 6 ประการ ปรากฏว่า โดยเฉลี่ยแล้วการปฏิบัติงานในหน้าที่ของหัวหน้าหมวดวิชาโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาอยู่ในเกณฑ์ "พอใช้" คือปฏิบัติมากกว่า 60 % ขึ้นไป ส่วนโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดอยู่ในเกณฑ์ "พอใช้" คือปฏิบัติต่ำกว่า 60 % แต่สูงกว่า 50 %

ค. ปัญหา และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของหัวหน้าหมวดวิชาตามความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชาและครูใหญ่

1. ปัญหา

1.1 ตามความคิดเห็นของครูใหญ่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของหัวหน้าหมวดวิชา ปรากฏว่า สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุด หัวหน้าหมวดวิชาทำการสอนมากเกินไปจนไม่มีเวลาพอที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ของหัวหน้าหมวดวิชาให้ได้

ปัญหาที่สำคัญพบกับปัญหาดังกล่าวคือ หัวหน้าหมวดวิชาไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม เพราะการแต่งตั้งหัวหน้าหมวดวิชาขึ้นถือตราเงินเดือนเป็นสำคัญ และหัวหน้าหมวดวิชาขาดความรับผิดชอบและขาดบุคคลิกภาพการเป็นผู้นำ

1.2 ตามความคิดเห็นของหัวหน้าหมวดวิชา สิ่งที่เป็นปัญหาในการปฏิบัติงานในหน้าที่มากที่สุดคือ มีจำนวนชั่วโมงสอนมากเกินไปทำให้ไม่มีเวลาพอที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่หัวหน้าหมวดวิชาได้ ปัญหาข้อนี้ครูทั้งสองสังกัดต่างจัดไว้เป็นอันดับแรก ปัญหารองลงมาตามความคิดเห็นของครูที่สังกัดกรมสามัญศึกษาคือ เกี่ยวกับเรื่องพื้นฐานทางค่าเสตปัญญาของเด็ก และครูในหมวดวิชาไม่มีความชำนาญในการสอน ส่วนปัญหารองลงมาตามความคิดเห็นของครูที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด คือ ไม่มีงบประมาณและเวลาในการจัดทำอุปกรณ์การสอนเพียงพอ

2. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของหัวหน้าหมวดวิชา

2.1 ข้อเสนอแนะของครูใหญ่ที่สังกัดกรมสามัญศึกษา คือ หัวหน้าหมวดวิชาควรมีความรู้และประสบการณ์เพียงพอ ควรได้เข้ารับการฝึกอบรมเสมอ และชั่วโมงสอนควรลดลง เพื่อจะได้มีเวลาปรับปรุงงานวิชาการของโรงเรียน และความคิดเห็นของครูใหญ่ที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดเห็นว่า หัวหน้าหมวดวิชาควรได้มีการประชุมพบปะกันอยู่เสมอ ได้มีการเข้ารับการอบรมบ้าง ในด้านการสอนก็ควรจัดหาครูมาทำการสอนให้เพียงพอ

2.1 สำหรับข้อเสนอแนะของหัวหน้าหมวดวิชาเกี่ยวกับงานที่ตนเองปฏิบัติอยู่นั้น คือ ควรมีการจัดอบรมหรือสัมมนาหัวหน้าหมวดวิชา จัดทำคู่มือในการปฏิบัติงาน ข้อเสนอแนะนี้ครูทั้งสองสังกัดได้เสนอไว้เป็นอันดับแรก อันดับรองลงมาได้แก่หัวหน้าหมวดวิชาควรมีเวลาปฏิบัติงานในหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ควรจัดห้องเฉพาะวิชา รวมทั้งห้องสมุดและโรงฝึกงาน

อภิปรายและขอเสนอแนะ

1. เกี่ยวกับการดำเนินการวิจัยเรื่องนี้ มีข้อพิจารณาอายุหลายประการ เช่น เกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ หากใช้คณะครูในหมวดวิชาต่าง ๆ เป็นกลุ่มตัวอย่างก็อาจจะทำให้ได้ข้อเท็จจริง ๆ บางอย่างเพิ่มขึ้น เพราะคณะครูเป็นผู้ร่วมปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับหัวหน้าหมวดวิชา อาจจะทำให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่า ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชานั้น หากกำหนดค่าคะแนน (Weight) แล้วนำมาหาค่าเฉลี่ย อาจจะทำให้มองเห็นแนวความคิดเห็นเป็นกลุ่มก้อนและชัดเจนกว่านี้ก็ได้

2. เกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชานั้น ยังมีงานบางด้านที่ควรปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น คือ หัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ควรจะปรับปรุงงานในด้าน การนิเทศการสอน การอบรม แนะนำและส่งเสริมนักเรียน การประเมินผลงานของครู ส่วนหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น ควรปรับปรุงในด้าน การนิเทศการสอน การจัดหาอุปกรณ์และการให้บริการ การประเมินผลครู และการส่งเสริมครูในหมวดวิชา

3. การแต่งตั้งหัวหน้าหมวดวิชาควรคำนึงถึงความรู้และความสามารถเป็นประการสำคัญ หากที่ปฏิบัติกันจริง ๆ มักจะแต่งตั้งหัวหน้าหมวดวิชาเพื่อให้บุคคลนั้นได้บรรจุเป็นข้าราชการชั้นโท โดยไม่คำนึงถึงคุณสมบัติในด้านอื่น หรือบางครั้งก็พิจารณาแต่งตั้งโดยคำนึงถึงวัยวุฒิและเงินเดือน เป็นประการสำคัญ ทำให้ได้หัวหน้าหมวดวิชาที่ไม่เหมาะสม และมีผลสะท้อนไปถึงงานวิชาการของโรงเรียนด้วย

ขอเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคต

1. ควรจะได้มีการศึกษาบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชาในระดับหรือประเภทของสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น โรงเรียนมัธยม สถานศึกษานอกหลักสูตร หรือโรงเรียนอาชีวศึกษา เป็นต้น

2. ควรจะศึกษาบทบาทของหมวดวิชาต่าง ๆ เช่น หมวดวิชาภาษาไทย หมวดวิชาภาษาอังกฤษ หมวดวิชาคณิตศาสตร์ ฯลฯ เป็นต้น แล้วเปรียบเทียบว่าบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชาเหล่านี้แตกต่างกันหรือไม่

3. ในการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้าหมวดวิชาโรงเรียนประถมศึกษา นอกจากจะศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงแล้ว (Actual Role) อาจจะศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ของหัวหน้าหมวดวิชาด้วย